Серце не навчити

і инші оповіданя.

Ціна 10 центів.

ОСИП ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ.

I.

СЕРЦЕ НЕ НАВЧИТИ.

II.

ПОБРАТИМ.

III.

МИКОЛА ОПОКА.

ВІСТУН.

Ціна 10 центів.

HUKRDUP

1916.
З друкарні „Свободи“, 83 Grand Street,
Jersey City, N. J.

Осип Юрій Федькович.

СЕРЦЕ НЕ НАВЧИТИ.

Повісточка.

Жили у нас в горах два парубки товариші, а що вже буйні та хороші собі були, то й на папері не спишеш, такі вже хороші були сі два леґіні. А до того ще як уберуть ся бувало у кармазин та в жировані порошниці, та стануть собі гостинцем гуляти, то дівчата як-раз усі у вікнах. „Що ти, дівко, там забула?" кричить мати на ввесь рот, а донечку мов прикував до вікна. „Ненечко, ох ненечко люба, най хоть надивлю ся!"

А леґіні наші мов не видять, що дівчата вянуть. Понасувають кресаки на мальовані свої брови, кинуть голови д'горі, мов лицарі які, возьмуть ся поза шию, та сміють ся нищечком з бідних дівчат. А кресаки були в тих двох парубків такі, що кождий вартував ретельно коло яких 500 срібних, коли не більше: такого золота, пав та червінчиків було на них! Як, бувало, зістрінеш ся з ними, то аж за очи вхопиш ся, так засияють!

Вечер дав Бог тихий та милий, сказано, клечальної неділі. Гульків на базарі сьогодня не було, славне парубоцтво прохожалось гостинцями та сутками, а дівчата позбігались у громадки, та яли вишниками співати, щоби, знаєте, леґіням жалю завдати, а вже нїкому так, як сим двом,

що як ходять, так ходять по при їх ворота, і боком на них не глянуть. А місяць так і сияє понад горами, понад красними та високими нашими горами!

„Чого ти так засумував, Василю?" став один леґінь другого питати: „чи не болить тебе знов голова?"

„Або мене коли голова болїла?" каже другий.

„А учора, йдучи з Ріжі, не болїла тебе голова?"

Василь почервонів трохи, а за хвильку й каже: „А як тобі у Ріжі Гинцаришина Олена сподобала ся? Правда, що козир-дівка?"

„Дівчина на цілу Буковину", каже Іван; „гадаю за тиждень старости слати".

Василя мов на паль хто посадив би. „І я гадаю", каже, „старости посилати".

„Як собі, братчику, любиш", умкнув Іван та й стис плечима.

Василь ще дужче осердив ся: „Таже", каже, „оба чей з нею не оженимо ся?!"

— „Оба, правда — ні, але я, то знаю, що оженю ся з нею".

„А чому ти, чому не я?"

„Тому не ти", каже Іван, не стративши ані раз добрової волї; „бо я старший, і дівка моя має бути!"

„Коли-ж бо вона мене любить", каже Василь, а сам аж кипить.

„А я її люблю", каже Іван, мов камяний.

„Або най так буде", каже Василь, „як дівка пристане".

„І так ні", став Іван з проволока говорити: „Олена буде моя!"

„Хиба мене не буде!" кремснув Василь.

„На таке я зараз пристаю", відвернув Іван смішком; „ходім та поміряємо ся. Хто виграє, того й дівка буде".

„Ходім!" крикнув Василь.

„А чим, ножами чи пістолєтами?" питає Іван.

„Чим хоч!" верещить Василь, „а Олена буде моя!"

„Та вже побачимо", рече Іван, „як нам лицарське щастє послужить. Гайда!"

У нашому чагарі є красна, велика поляна, покрита шовковою травою та усїлякими цвітами: тут наші парубки поставали.

„Стріляй!" каже Іван.

Василь стрілив. Лиш фоя посипала ся з ялиці, а Іванови нїчого не стало ся.

Іван засміяв ся, звів скалки, пістолля загреміло, а з Василевого плеча почуріла кров по тоненькій сорочцї рантуховій, що сестричка усїма шовками та загірськими лїлїточками повишивала.

Іван заток пістоля за ремінь, а сам пійшов до Василя, — слеза йому в очах закрутила ся. — „Видиш, брате", каже, „треба нам сього було?"

„Завяжи менї руку", каже Василь, сперши ся на дерево, — „бо зачинаю ослабати". А кров, бачите, так грає косицями.

Іван здоймив собі боржій шовкову хустку з шиї, приклав лїсової губки до рани, та й завязав. „Ходім", каже, „тепер до дому, я тебе підведу".

Пійшли мовчки. Але недалеко хати каже Василь: „Олена тепер твоя!"

„А вже-ж", каже Іван, „по лицарському праву моя".

„Я без неї не можу жити, брате Іване!" А се так жалісливо промовив, що аж трохи не плакав. Іван стис плечима.

„Попрощаймо ся, брате", став Ваисль далї казати, а сльози йому, як град горячі по тварі покотили ся, „попрощаймо ся, братчику! Двадцять років ділили ся ми лихом і добром, двадцять років беріг ти мене, як свою душу. Дякувать тобі, братчику. Прощай мене!"

Обняли ся, поцїлували ся, сплакнули, та й розійшли ся. За Василя ніхто більше не чув, пропав, як під землю впав. Одні казали, що втопив ся, другі казали, що пійшов у опришки, ба деякі казали навіть, що пристав до угорського війска. Будемо видїти, а тимчасом ходім до старої Гинцарихи.

Федора Гинцариха була собі богачка на все село, але не сидїла вона в селї, тільки у потоцї, у Ріжі. Мала вона там побиті хати, та й мешкала собі мов яка вельможна. А дочка в неї, дочка! — чорнобрива, кароока, а на личку, мов полонинська рожа молоденька. Стара бувало дує на неї, як на дорогий камінь; де коралї красні, де уставки мудрі, де киптар уписаний, де пояс славний: Олена все дістала. Стара убере її, бувало, як ляльку, та й посадить під образи коло віконця: „Тут тобі, донечко", каже, „сидїти, а не коло печи вештати ся. Личенько згорить".

Але полювали раз над Ріжею два леґінї: Іван і Василь. „Е що!" каже Василь до Івана; „годі! ходім домів; щось минї сьогодня не йде під кріс".

„Ходім!" каже Іван, та й пішли. Але не учинили ся вони ще в потоцї, аж тут здоймив ся

вітрець, завіяв хмарку до хмарки, тай нї з сього нї з того став дощик росити. А наші стрільці навіть без сердаків.

„Що робити-мемо?" питає Василь.

„Хиба повернім до Гинцарихи та пересидимо, заки дощик перейде", каже Іван.

Повернули. Стара приймила їх любенько, бо з роду щира була, а часом, то любила й забавити ся. Наші леґінї не були від того.

Але тут инше стало ся. Олена, скоро побачила Василя, то аж увяла, як та квіточка на сонці, а Іван уздрівши Олену, аж упрівав. От таке то тутки подїяло ся, та й то за одну мінуточку.

Дощик попійшов трошки та й став. Небо знов чисте стало, як зеркало, гори дишуть усїма запахами, — красно, любо, мило.

Парубки попрощали ся, пійшли, а вдова їх випровадила аж за ворота. „А що", питає жартиком, — „котрий з вас шле старости?"

Леґінї усміхнули ся, подякували старій, та й пійшли мовчки Ріжею. Сказали собі добра-ніч та й розійшли ся.

Се дїяло ся в суботу. В неділю стріляли ся наші парубки, а в понеділок, знаєте, був у Гинцарихи молодший брат Василїв, та й дав Оленї знати, щоби вона на нього надії не мала. „Ми", каже, „з Іваном мірялись: я програв, а ти будеш Іванова. Але не забувай про того Василя, — ти його ще колись побачиш, а сим часом бувай здорова!"

Післянець лишень сказав своє та й пійшов, а Олена в плач, у голос: „Ох, Васильку мій! ох, Василечку мій! ох, Василеченьку мій!"

„Годі, годі, любко моя!" каже стара, а сама так і журить ся! „Годі, донечко моя, бо головка болїти-ме, та ще на личку минї змарнїєш, — годі, щебетюшечко моя!"

„На-що минї краси, на-що минї личка мого румяного, коли Василечка нема? Ох, вайльо! вайльо!"

„Біда-ж бо з тобою дївко!" стала стара нарештї сердити ся: — „або Йван може не красший від Василя, або може не однакі богатирі?"

„Та що минї з того, коли не любий!"

От так сумувала Олена цїлий тиждень, навіть і до церкви в недїлю не йшла, але вимкнула в городї стебельце Василько, сїла під калину та й в одно плакала та тулила-пригортала зїллє до свого горячого серденька.

Під полудне летить служниця, що за ворітьми стояла, що духу в хату: — „Ґаздине", каже, „до нас старости йдуть!"

Стара шурхнула з постелї в клїть, щоби хоть перебрати ся, бо з жури за дочкою навіть не перебрала ся сьогодня, — а сама вже така рада, Господи! „Що-ж" гадає собі: „віддам мою одиначку за хорошого парубка, то й минеть ся її туга".

Пійшла в хату. Старости привитали ся, поцїлували її в руку. „А раді гостям, пані маточко?"

„Добрим людям хто-ж не рад би?" каже стара. — „А яка щаслива година вас принесла?" а сама сїла собі в образи.

„Принїс нас, пані маточко, сивий кінь до вашеці на поклін

Від князя молодого
До двора золотого.

А самі уклонились тричи. Стара зараз пристала, доньки навіть не питаючи. Хотїла — не хотїла бідна Олена, подавала у вечер рушники, а в зимі відограло ся й весілля.

Привіз Іван свою молоду жінку до себе, а сидїв він далеко у верху. Що вже його старі не тішили ся, Господи! коли-б були могли, то би були свою молоду невістку в образи посадили, та як до святої молили ся: так її любили, — але що-ж? Олена як сумує, так сумує. Бувало, лиш вийде в садочок, вимче стебельце васильку, та й пестить коло серденька, тілько їй і радости було. Або сяде, бувало, під запашною кріслатою ялицею, та як зачне співати! Аж пташка в лїсї втихне, слухаючи її, такий тото голосочок мала. Співає і плаче, а сама, сердешна, блїда, блїда!

Іван був і досї неввічливий, а тепер ще гірший став, мов крига леду студеного; ні доброго слова з нього почути, ні ради, ні поради. От хиба тілько в нього розривки було, що стане, бувло, під яворoм на обочі, та придивляєть ся сьвіту божому. От тогдї нїби трохи повеселїйшає, ти-б сказав, той чистий полонинський вітер тугу його розвіяв, або перед сонечком ясним, що у синіх високостях сияло, горе його розтопилось.

А в хатї сяде собі кінець стола, зіпреть ся на руку, засумує, потемнїє, а далї як устане, як ударить ся по полах руками, як здихне тяженько, та й вийде, мов пяний на двір. А стара ненька плаче: „Синку, Іванчику, мій золотий, чому ти такий нещасливий? Знала я тобі стан козацький дати, та не знала я тобі доленьки впрохати!" Такої стара, бувало, заводить, а невісточка її пре-

хороша сидить собі в городчику, та стебельце васильчику до серденька горне.

Дав Господь і Николая святого діждати ся. У нас храм. А красно та любо на божому сьвітї! Пташки щебечуть, що чоловік аж сам себе не чує, зелені лїси ялинові позацвитали, та припорошили шовкові трави мов золотим маком. Цьвіти та цьвіти, цьвіти та цьвіти, та запахи, та радощі, а Путилівка річка бренить по білому каміню, ти-б гадав, що срібло розсипалось та задзвеніло. Мило, весело, — лиш у Івановій хатї сум, мов у домовинї. Стара, куди кинеть ся, плаче: „Синку мій, Іванчику мій! іди", каже, „хоть до тещі на храм, може межи людьми розважиш ся. Іди, любчику мій!"

„Пійду!" каже Іван, а сам аж чорний, так змарнів. „Пійду, збирай ся, жінко, пійдемо обоє!"

Зібрали ся, пійшли. Стара випровадила їх аж у плай, вернула ся, плаче. А далї як припаде до образів, як стане поклони бити, як стане русти! „Господи!" каже, „Господи милосерний! коли нема вже моїй дитинї лїпшого талану, то волїю я його поховати, лекше минї буде!" Кроваві сльози почуріли з темних її очий.

А молоді ідуть собі плаєм, нї чичирк. А пташка так щебече гаєм, аж просить: „Співайте, співайте, люди, з нами! Дивіть ся, як красно дав Господь милосерний — співайте!" А квіточки, що краєм процвитають, собі просять: „Любіть ся, обнїміть ся, люди! Обгорнїть ся чистою любовю, от як ми!" а самі пригорнуть ся одна до одної, мов справдї вони обіймають ся. А пчілка манесенька гуля та гуля, собі плаєм, та в одно гуде:

„Ану, люди, ану подивіть ся на мене! Адіть, я з кождої чічки мід збираю; збирайте-ж і ви: сьвіт весь солоденький, — збирайте!" А кобилечка, невеличка собі, виспівує та вигукує в зеленій траві: „Ану, люди, ану! годі журити ся, ану лиш погуляточки, погуляточки, погуляточки по сьвітови божому, от як, от як!" а сама як підскочить собі, як знов заспіває, аж дзвонець-зіллє у траві зашумить!

Іван повеселійшав трошечки. „Олено, серце!" каже, „коли нема мині від тебе ні словечка любого, та заспівай хоть!"

Вона зараз і завела:

Гей засьвіти, місяченьку,
Да й ти, зоре ясна!
А в лузї, в лузї,
У лузї пшениця:
Там дївчина прекрасна!

Ще голосочок прекрасної сеї співанки відбивав ся гаєм, ти казав би, кожде дерево співало з безталанною молодичкою, аж тут цуп! Василь стоїть перед ними. Увесь у золотї, а сам красний, красний! — ще красший, як був, лиш що поблїд трошки на личку. За ременем пістоллєта та насажувані ножі.

Молоді стали. Василь протяг руку:
„Як маєш ся, брате Іване? здоров?"
„Здоров, славити Бога! а ти?"
„Здоров, друже мій". Та й поцїлували ся.
„А се де ти до тепер був?" став Іван питати.

„Був я, пане брате, в Угорщині в опришках; старшував на сто хлопців. — гадав, забуду своє

кохання. Годі! Тепер вернув до тебе, довідатись, як живеш. Значно по тобі, що нещасливо. А Олену пізнав би хто сьогодня, що то вона? Не коротай, пане брате, віку молодого; віддай її мині!"

„Жартуєш, Василю!"

„О — я вже давно забув, що тото жарт! Я на правду кажу: віддай мині Олену!

Іван засьміяв ся, а в Василя уже й ніж у руках блиснув.

Іван вихопив і собі ніж, пустили ся один на одного, мов ті тигриси молоді. — Страшно було дивитись, як вони бороли ся, довго не пізнати було, чий верх; аж тут пістолля: грим!! Кров бризнула у три косиці, Василь повалив ся до землі, а Олена, мов нежива на нього. Як оба товариші бороли ся, то вона вихопила своїому чоловікви з-за ременя пістоля, та хотіла йому в груди, але не трафила свого чоловіка, але Василя — а Іван усе те видів.

Упав Василь та й лежить. Іван схилив ся, здоймив його на руки та й заплакав. — „Братіку, мій, як рідний! ми оба нещасливі!" А Василь ані ворухнеть ся. Добре утрафила.

Цообтирав ся далі Іван, узяв товариша на руки, заніс у чагір, та й накрив зеленим віттєм ялиновим. „В опівночи", каже, „я прийду та тебе поховаю. Ходім, жінко!"

Під полудне стали у старої Гинцарихи, тихо, гей би нічого не було; лиш сорочка на Іванови закрівавлена трохи, більш нічого.

*

* * *

Гостий повнїсїнька хата, — а хата в Гинцарихи була нова, просторна, музики грають, а наші молодята сидять собі за столом, сказано: у тещі. — Олена біла, біла, мов та стїна, а Іван такий весслий, що з роду його нїхто може такого й не бачив. Стара теща лиш повертаєть ся у хатї, та в долошки плеще, така рада: „Зятеньку, дитино моя люба, голубе мій сизий! о отсе чого тобі сорочечка покрівавлена?" А сама хоче мов то обтирати приязними своїми рученьками.

„Лишіть мене!" каже Іван; „не обтирайте! се кров з ясного молоденького сокола".

„Убив сокола, та й піря нам не принїс, щоби ми собі кресаки пообтикали", стали другі парубки казати, що там у храму були.

„Питайте жінки!" промовив Іван грімко, а сам аж підскочив; „питайте її, чому вам піря не намикала; не я убив сокола, а вона".

Олена встала, та хоче виходити з-за стола.

„Сиди, анї руш!" крикнув Іван.

Стара в плач. „А отсе", каже, „я тобі мою донечку на тото дала, щоби ти так з нею обходив ся? Ох, головко моя нещаслива! ох, дитино моя безталанна!"

Іван обернув ся до парубків: „Позвольте, брятя, най вам одну казку скажу".

„Просимо, просимо!" обізвали ся усїма.

Іван став розказувати за якихсь двох парубків товаришів, як вони одну дївку оба любили, як вони за неї стріляли ся, як один пійшов у опришки

— геть геть розповів усю свою долю, ніби то він якої казки каже, а нарешті обернув ся до своєї тещі: „А що ви, нене, казали-б з такою жінкою учинити?" (що ніби на свого чоловіка стріляє).

„Я би такій жінці казала відразу голову врубати, як тій гадині, без суду, без права".

Топорець лиш блиснув, а Оленина голова покотила ся по столі.

Осип Юрій Федькович.

ПОБРАТИМ.

Я був оден у свого батька, а батько богатир був! бувало і по вісїм наймитів тримають, бо було до чого. А минї і сокири не дадуть в руки, взяти, не то що. „Що тобі, кажуть, роботов клопотатись, коли є кому і без тебе?—"

„Якже минї без роботи жити", кажу я, „коли минї нудно!"

„Чому би не нудно!" стануть ненечка, бувало, гнївatись, „ану тільки кріс да в лїс! то-ж би то я заячика печеного попоїла!!..." А вони умисне отсе кажуть, щоб мене від роботи відгулити. Нїщо тогди вже й робити: беру кріс та йду.

А в недїлю, чи там у празник, то сестри мене, бувало, аж проклинають, бо ненька від самого досьвіта нїчо ни дїють, лиш їм дорікають: „А сорочка Іванова яка? — а ширинька (хустина) яка? — а він про вас і чорний ходить і незмитий, а він сяк, а він так, хоть вас три в хатї!" Таке сердешним сестрам бувало пість ся через мене. Да коби хоть було за що; а то на минї і сорочка як папір, і ширинька як мак, і голова вимита та вичесана, що вже лїпше хиба в якого принца, а неньцї ще недогода. Оттак то я дома проживав. А батечко, аби лиш недїля: „ану, сину, ану на

базар, ану нагулятись, доки молодий!" тай менї карбованців зо два в черес! Отак то я пробував у свого батечка. Та не довго набув ся, прийшла вербицирка, а гусарський майор тільки цьмокнув, як мене побачив.—Кучерики мої золоті та кохані, пійшли ви по під ноги!...

У нашому селї не було красшого парубка, як той Сідор Чобанюків; бувало аж сіяє, де стане; а що вже до стрілецтва вдав ся, то і не сказати. Бувало, не мине таке лїто, щоб він тих два або і три медведї не вбив, за иншу дич і не згадуватї. А увійти до него в сьвітлицю, то нїчо не видко, як лиш ті роги олєневі та зброю стрілецьку, по росішках навішану. Були там і такі роги, що в 24 росіх, коли не більше. А що вже зброя! а що коник на стайни, сивий як голуб! а що вже сїдельце турецьке да поводи шовкові сріблом цвітковані!...

Зо Сідором жили ми собі лїпше, як два рідні брати, да як нам і не жити було, коли оба жваві, оба хороші, богацькі сини, сказано єдинчуки, а ще до того оба стрільцї! — Нї пообідаємо оден без одного, нї повечеряємо. Чи він, бувало, до мене прибіжить, чи я до него: говоримо, сміємось, радимось, полюємо, або посідлаємо собі коники та гайда в заліжку! — А як і то нї, а ми полягаємо собі в чердації позакурюємо люльки, та станемо собі наші стрілецькі придибашки уповідати, або так що...

„А ти чув", кажу, „що Савюкову Катерину завили?"

Він зареготавсь, аж му люлька з зубів випала. „Еге", каже, „нї перша, нї послїдня!"

„Хло, чи лиш не твоя причина?" —

Він регочеть ся.

„Не гоже так, братїку", став я йому дорікати. „Чиму не жениш ся?"

„Ще", каже, „по протів себе не вишукав".

„Абож Савюкова Катерина не против тебе?"

„Видиш, що ні!"

„А чимуж, братчику?"

„Бо тому, що ні!"

„Хиба принцизни ждеш?"

„Я принзицни не жду, а такої жду, щоб ся не дала парубкови на підмову. — Тепер знаєш, якої?"

„І не знайшов?" кажу.

„Видиш, що ні!" грімнув, тай став ся ще гірше сміяти, а далї: „Да ти пусту отце бесїду звів, Іване; говорім що гарнїщого. Уповім ти, як я вчора з медведем боров ся".

„Що ти кажеш!..."

Оттак ми, бувало, з Сідором.

Нас відобрано одної днини двадцять, де-кого до Єгрів, де-кого до Парми, а мене до гусарів. А скоро нам присягу прочитали, звелїв нас оден офіцир під арешт дати. „А знайте", каже, „щоб вам на завтра страву поприносили, бо рушите кождий до свого полку". Я вже так прошу ся: „пане офіцир", кажу, „сизий мій, пустїть мене домів хоть попрощатись. Я завтра на коли скажете, на тогди ставлю ся! Пустїть, пане, пустїть! — —"

Офіцир засміяв ся. „Вийте", каже до мого батька, (а вони були тогди вийтом) „що отсе за парубок? можна го до завтра пустити?"

„Се мій син", кажуть батько, а сльози їм лиш кіть-кіть по білі бороді, — „коли ласка, пане, то можете 'го пустити, я ручу за него. —"

От і пустили.

Дома сум. — Неначка лежать на постели півмертві, сестра одна і друга стоять по кутах та плачуть собі тихесенько, а старша сестра голосить у коморі да лагодить мині шмаття на завтра. Я сїв в кінци стола, да плачу і собі. — Чи побачу я вже гори свої красні, чи почую я ще мойого батечка ласкавого голосу, мою неначку, сестрички, дружечки?...

Оттак я думаю да плачу-плачу, аж Сідор, побратим мій дорогий, на дверї. Як прийшов з полюваня, в кресї да в порошницях, так і прилетїв до мене, сизий мій.

„А що, брате Йване, злагодили тебе?" поспитав, а сам палахнув, наче та поломінь, — „злагодили тебе!"

„Злагодили", кажу.

Він сїв коло мене тай заплакав, страшне заплакав. Да не довго плакав: пів мінуточки, або й тільки нї; повтерав ся тай ухопив за шию:

„Братїку", каже, „нїчо на мене не здаєш? — мене забуваєш?" —

„Братчику", кажу, „побратиме: батечко мій старий, — з сестрий моїх буде хто небудь збиткуватись!..."

„Богдай я такого слова від тебе був не почув!" сказав він гірко.

„Не гнївай ся, братчику: я знаю, що ти мої сестри не лишиш в поругу. — А мого вороного возьми, братчику, таки до себе. Ніхто 'го так не пожалує, як мій рідний товариш".

„Твому вороному не буде в мене кривди", каже Сідор.

„Ще тя прошу, братчику: догледь мої зброї! Батько слабі, а наймити — звичайно".

„Лиш ти тим не жури ся, брате! На що мині те й казати, коли я сам знаю".

Другої днини попрощав ся, пійшов.

Служу в війску рік, служу другий, добре мині. Нарештї зробили й капралем, а я в одно Бога прошу, коби то лиш домів! Аж тут приходить мині лист з дому: „Приходи, сину, домів", пишуть батько, „як найборше, у нас велика тривога. — Ось тобі 200 левів на дорогу".

Я зараз побіг до нашого пана рітмайстра. „Пане, кажу, татку, змилуйте ся!" тай показую йому лист. А він так:

„Не журіть ся", каже, капраль Дзвінка, „я зараз сам пійду до пана майора за вас просити".

Ще того самого вечера сів на почту та й поїхав!

До села прийшов я, вже вечеріло. Вхожу в хату — нема нїкого, лиш хтось дише на печи. Приходжу блище — се мій батечко старенький. — „Чи то ви там, дядечку? — здорові, дужі? —"

„О — спасибіг ти, синку, що прийшов. — Сідай, душко! —"

„А неня де?" питаю.

„Аби ти здоров, душко, а неиечка твоя вже — покойна . . . . . Засвіти, любчику; свічка отам десь за образом".

Засвітив — дивюсь — батечка мого вже й не пізнав, такі то вони стали.

„Чого ви самі в хатї, батечку? де сестри? —"

„Зараз поприходя, синку; Марія пійшла в млин, а Акссня коло худоби пораєть ся —"

„А Мітрана? —"

Батечко тільки заридали. — „Мітрани, синку, вже не має. — Подякуй свому товаришеви... Гарного собі побратима вибрав, о гарного!..."

Я затетерів. „Що тут стало ся, кажіть, бійте ся Бога!! —"

„Сторія коротка, сину: Звів бідну дівчину, насьміявсь — пійшла до Черемошу глібокого, та вже не вернулась. — До тижня і стару поховали. —"

Ще батейко і не розповістили гаразд, а я вже був у Сідора. Гострий ніж, пара пістолят за чересом. — Вбігаю, а він стоїть коло стола, та кріс набиває.

„Здоров, брате!!! — де моя сестра, де моя неня!! —"

Він став як укопаний, ні пари з уст.

„Борони ся, товаришу, бо гинеш!!" крикнув я тогди, а сам пустив ся на него з ножем. Да він швидкий був: імив мене обома руками за мою руку, що тільки сили мав.

„Стій", каже, „побратиме; ще слово-два позволь мині сказати! —"

„Говори", кажу, „да не бари ся, — я не маю коли!"

„Добре" каже, „я зараз готовий. — Ти жовняр: — наробиш головництво — марне загинеш, а за кого? — за одного фальшивого товарища, що з твоєї руки і кульки тої не варта". —

„Нї, брате Іване: Я лиш раз тебе зрадив, а другий раз того не буде!" Що оком клїпнути — вирвав минї пістоля з-за череса — кулька забринїла — а вїн тільки повалив ся минї в ноги. — Добрий стрілець був: в саме серце трафив. — Як би в війску, то би капітан за такий цент і лева срібного не пожалували.

Гуцульськая славо,
Яка-ж ти крівава!...

ВІСТУН.

— Всїдати! Зараз рушаємо! — впав приказ у многолюдну товпу і все заворушило ся. Тільки зброя дзеленькотїла та скорі перекликування перемішували ся. За хвилю стояв на шинах довгий ряд ваґонів для коний і льор, набитих щільно молодими людьми. „Ґей, зза гори чорна хмара встала"... залунало в повітрі, потім різкий свист, лоскіт зударених возів і поїзд рушив. Спочатку поволи, потім щораз скорше, щораз скорше, поки не розїгнав ся в поли, мов вітер у часї бурі. Се Сїчове Війско покидало рідні сторони, щоб у найдальшім кутку вітчини приспособити ся й уставити ся до великого дїла.

— — — — — — — — — — —

Один віз битком набитий, переважно ґімназистими. Лишень кілька „панських" і „хлопських" убрань. Тут зібрана майже цїла чета. Хвиля нервового напруженя минула, пісня не вяжеть ся, зате йде жива розмова. Коло дверий остро свище повітре, глухо тарабанять вози, та ніхто на се не зважає; скрізь гамір і сьміхи. В однім кутку сидить молодий хлопець у ґімназійнім убраню, опер ся о свого „Вернлля" й дивить ся в двері, прощає очима поля, які скоро минають. Сидить сам, ніхто ним не інтересуєть ся. Задумав ся. А

кругом нього свобідно пливе розмова. І що там не переговорюєть ся, чого не порушуєть ся, чого не споминаєть ся в тій пе́ршій стрілецькій, молодечій розмові. Побіч легких жартів ідуть поважні міркованя, побіч насьмішки й безжурности глибоке відкриване душі; розмова пливе, переливаєть ся з молодецьких уст, обхоплює всіх і наповняє цілий віз собою.

А в кутку сидить самітно Степан, чужий серед того веселого окруженя, незахоплений сильною течією веселої розмови, сидить мовчки та встромив зір у мигаючі ниви, насолоджуєть ся красою їх золотистої ризи. Коло нього сидять товариші та споминають перші хвилі свого сі́чового житя. І є в тих споминах і дівчина, що виправляє свого любчика в славний бій, є й плачуща мати та строгий батько, котрий все нагадує, що син має показати ся гідним свого батька, є краса посьвяти і біль прощаня, є чар любови. Спомини пливуть, розкривають щораз ширше книгу житя та врізують ся в сьвідомість Степана. Дійсно, він бачив, як на двірци прощали товаришів гарні любки, плачущі матері, строго-поважні батьки; він бачив поезію житя перед собою.

І йому стикало ся серце, йому приходили до голови не болюче-солодкі спомини прощаня, але понурі думки самоти, опущеня, спірства. Його ніхто не вийшов прощати, не було кому, ніхто не знав про те, що він десь їде. Вийшов з дому, не говорячи нікому нічого, лишив маму, що нічого не передчувала. Казав, що незабаром прийде, та вже більше не зявив ся. Там десь остала ся вона старенька сама та може плаче за ним, своїм оди-

наком, своєю надією!? І чому зробив він таку прикрість своїй любій ненці, чому так жорстоко відплатив ся їй за всі добродійства та любощі, чому пійшов від неї в далеку дорогу, навіть не попрощавши ся з нею!? І тяжка думка провини щораз більше схиляла Степанову голову.

Та він отрясав ся, відкидав її від себе, боронив ся проти її отруйного жала. Ту прикрість зробив він тому своїй любій матері, бо кликала його друга ненька, Ненька Україна, що піднесла свій меч, аби прорубати собі дорогу в сімю народів. Він полетів на перший звук її труби, сьміло став у рядах тих перших, що рішили ся віддати своє житє для великої справи. І щоб заощадити мук розстаня для своєї бідної, спрацьованої матери, Степан не говорив їй нічого, потай покинув її. Тепер вона може плаче, а він летить стрілою... як далеко, в які сторони, між яких людий, на як довго!?

— — — — — — — — — — —

— Трівога! — Вмить усі сотні стояли впорядковані, готові до відходу та ждали нетерпеливо дальших приказів. Поміж рядами ходив тихий шепіт: одна сотня відходить зараз у поле. Та котра? Наша, чи не наша!? Хвиля напруженя, дожиданя. Вертає сотник... — Спочинь! Товариші, не нам судило ся першим пійти в бій. Наша сотня мусить ще якийсь час ждати. Але дехто може добровільно перейти до тої щасливої сотні, що вже відходить у поле й може вже завтра буде на місци бою та слави. Хто хоче, виступить два ступні перед себе. — Ціла сотня поступила два ступні вперед.

— Та ні, так не можна, з ким я остану ся? Мушу отже сам вибрати. Лишень кілька найліпших жовнірів заслужило собі на ту честь. І сотник призначив кільканайцятьох. Між першими з них був дивний, мовчазний Степан.

Та тепер він уже не був мовчазний, але червоний, рухливий, дивив ся на сотника весслими очима та радісно вимахував крісом. Сотник не прощав довго, не було часу; тамта сотня вже відходила. Бажаня щастя стрінули ся в повітрі й вибрані щасливці вихром несли ся за тими, котрі відходили. Прибігли задихані, спітнілі, з палаючими очима, дрожачи від умученя й радости. Сотня повитала їх окликом радости. Сеж давні товариші вертали назад до своєї сотні, між своїх давних знакомих. Скрізь радість, усї лиця усьміхнені, всї ждуть нетерпеливо приказу. Вкінци: Руш! — і сотня задріботїла на місци, а потім щораз більшими кроками пійшла в далеку дорогу, в преславний бій!

— — — — — — — — — — —

Високі вершки Карпат забілїли. З півночи щораз близше надтягала буря. Почали громи відбивати ся й від бескидських скель. Та дальше загородила дорогу бурі непереможна стїна. Хоч як гудїли й ревіли громи-гармати, стїна стояла непорушливо. І тодї буря завернула, подала ся назад, а слїдом за нею йшла тверда стїна й відпихала її щораз дальше, а полишала за собою спокій і сонце. І хоч часом і подавала ся дещо під божевільними ударами бурі, то зараз випростувала ся та сьміло виступала проти намагань ворога.

Ся стіна — се було Січове Військо, що ступінь за ступнем випирало з рідних сторін наїзника. Невмолено, вперто втискало ся воно в ряди противника, сьміло наставляло груди під його удари та щораз дальше на північ пересувало границю неволї, щораз більшу область рідної землиці віддавало сонцю волї та щастю.

Між ним годі було віднайти Степана в ґімназійнім убраню. Він його давно скинув, натягнув на себе стрілецький мундур, перемінив ся. Війна в чистім поли добре на нього ділала, він порумянів, набрав тіла, житя. Він перекидав весело в руках вже не „Вернділя", але блискучий „Манліхер". Степан вже й визначив ся, вже старшиною, вістуном (капралем). Має один рій під своїм приказом. Самі веселі, добірні хлопці, усьміхнені, як і їх вістун, щасливі, як він, і очайдушно відважні, як він. Вони жили цілий час у побратимчім гуртку, який від імени свого провідника назвали „степою".

Вони вже мають славу в сотні; перед „степою" всі мають поважанє. Найтруднійша стежа — для „степи", найвідвічальнійша робота — для „степи". „Степа" була гордостю сотні, а найбільше її провідник. Второпний, підприємчивий, божевільно-відважний і незвичайно совісний у сповнюваню обовязків, доказував він чудес. Про нього та його товаришів „степників" ходила леґенда та широка слава не тільки серед Січового Братства, але й серед мирних мешканців. Бо провідник „степи" ніколи не забував, що він яко борець-оборонець волї поневолених має якісь задачі супроти меньших братів. Він їх бачив і в часі войованя.

„Степа" се були самі ґімназисти, а їх провідник абітурієнт. Перед стрілецьким носили всї ученицький мундурик, навіть їх провідник, що не мав „цивільного" й доношував давне. Хто пізнав би тепер під тими стрілецькими обваляними мундурами, ріжними воєнними наборами, давних скромних і тихеньких ґімназистів?! Їм самим приходило се трудно. І тільки, як мали час, то розмовляли про давні часи. Як то в той саме час сидїло ся на шкільній лавцї, як дрожало ся перед двійкою, як потай сходило ся в кружку.

А тепер? Як змінили ся часи й обставини! Тепер вітер свище між ярами, приносить до них ворожі стріли, плач поневолених рідних підоймає в них зойк ранених, стогін умираючих; камінє ранить тїло, травиця всисає кров, дерево клонить ся перед гостею-сметю; весело журчить потічок, перескакуючи з камінця на камінець, переказуючи всїм побіду, пісню щастя; понуро шумить старезний лїс, як треба розставати ся з товаришем, що ляг на довгий сон. — Їх думки летять далеко, їх мрії-надії сягають високо, їх серця бють ся любовю до мілїонів, їх руки працюють для мілїонів. Вони свобідні, вільні, вони працьовники, громядани! Їх давна ученицька мрія сповнила ся!

Гей, повій, буйний вітре, з небослжного бескидського верху, злети на безкраї поля, степи, доли, розсїй радість — вістку, що летять орли, розбивають крильми мраку, прочищують дорогу до сонця — волї.

Гей, пливи, срібна водице, поміж яри й дебри зпід могучого Бескиду, розлий ся по широкій рівнинї, по буйних лугах і долинах, оповідж бать-

кови й ненці, що тебе пили могутні лицарі, їх рідні сини, котрі прорубують дорогу до них, котрі кладуть кладку, щоб перейти, прилинути до них, зірвати ворожі кайдани та збудувати сьвітлицю волї.

Гей, пташко-щебетушко, розспівай, рознеси, розповідж по всіх усюдах, по цілій соборній Україні, що зі сніжно-білих верхів Карпат ступає гордо жовнїр України з розмаяним синьо-жовтим прапором, опоясаний кріваво-малиновою лентою, з гремучою трубою та трубить-кличе всіх у бій за волю, щасте, житє!

Великі були мрії-надії в „степників", клонили ся їх чола від того, далеко летїв їх зір, сильно стягали ся їх брови й уста, з яких можна було вичитати незломну постанову й завзятість. Рідко сьміяли ся вони безжурним молодечо-вояцьким сьміхом, дуже рідко, а були щораз більше поважні. Найбільше морщило ся чоло в їх провідника, їх вістуна. Він ставав поважнїйший, щораз сумнїйший, більше замкнений у собі. Якась тайна думка гризла його молоде серце й подвоювала його повагу. Та він не давав ся, зривав ся часом нагло до товаришів і починав весело жартувати, розмовляти; та небавом умовкав, сумнїв; був тоді подражнений, часом нетактовний. Найбільше не любив слухати, як хтось говорив за родину, маму, дім.

— — — — — — — — — — — —

„Степа" йде на розвідчу стежу (патрулю). Глибока зима в глибоких Карпатах. Величезні снїги, тріскучі морози. „Степа" весело йде на стежу, вона любить побороти ся з природою, лю-

бить показати щось незвичайне. Сьогодня перед нею далека дорога, трудна робота, важна задача. „Степа“ скоримі кроками посуваєть ся вперед. На переді вістун, за ним гусаком ціла стежа. Йдуть незнаною околицею, орієнтують ся тільки по мапі й компасі. Дороги нема, треба йти глибоким снігом. Що хвилі він заломлюєть ся, нога поринає висше коліна в глиб, що хвилі хтось падає в сніг. Всі вони витачані в нім, мов вилїплені. Мороз величезний, рука, приложена до замка крісу, зараз примерзає. Та такий хід незвичайно мучить, усі попріли, аж з них лєть ся, не зважаючи на величезний мороз. Найгірше вістунови. Він робить дорогу иншим. Хочуть його змінити, він не годить ся. Він від того-ж є вістуном, щоб іти перед иншими й улекшувати їм.

По довгім ході через понурий праліс, що так глухо гуде і стільки криє в собі страховищ, виходить вкінци на поляну. Та тільки збільшує муку. Через долину тягне шалений вихор, стручує з ніг. Паде густий сніг і вихор мете ним в очи, заліплює ціле лице, затемнює цілий сьвіт; не то що не дає подивити ся, а просто не можна відотхнути. А вітер такий зимний, так смалить по руках і лици. На лици понаростали вже цілі верстви снігу, ціле убранє перемерзло та вбило ся снігом; тепер уже й хід не помагає, холод перебирає до кости, ломить, кидає цілим тілом. Іти мусить ся, завернути не можна.

Вийшли на вершок. Вже недалеко. За вершком є ціль їх стежі. На вершку віє такий страшний вітер, що очи замикають ся мимоволї, ноги угинають ся в глибокім снігу, по цілім тілї перехо-

дить велика втома, находить охота присісти хвильку й відпочити.

Та в голові кружляє ще одна думка, що того не можна зробити, що то мало би страшні наслідки, й кождий збирає останки сили, щоб лишень дальше, щоб вирвати ся зпід власти того вбийчого вітру. Гора нерівна, повно великих камінюк. Часто перевертають ся через них, але що гора похила, скочують ся потім снігом у долину. Ніхто не зважає на стовченє, на сніг, щоб лишень дальше в діл, аби знайти затишне місце.

Вкінци вихру не чути вже. „Степа" поволи вирівнюєть ся і йде дальше гусаком. Всї перемерзлі, задубілі, не чують нїчого, несуть кріси, мов патики. Годі пізнати, чи се живі люди, чи купи зледоватїлого снігу.

В ухах стає щораз тихше, вихор остаєть ся щораз дальше в горі. Тихо посуваєть ся стежа гусаком вперед.

Нараз вістун стає. Підносить задубілу руку в гору, приказує тишину. Слухає та вдивляєть ся хвильку. Потім обертаєть ся, велить розложити розстрільну та ждати. Він сам пійде подивити ся близше. Кількадесять кроків відси ворожа розстрільна. Серед куряви й вихру аж тепер її завважав.

Усї ждуть з запертим віддихом, вістун поповз. Стежа тихо лежить розстрільною в снігу, майже не ріжнить ся від нього, слухає та вдивляєть ся в Степана. А він повзе. Поволи, обережно. Та недовго, недалеко. Нараз чує тут майже коло себе якийсь гомін, хтось говорить. Спочатку невиразні, але дивно притягаючі звуки.

Він насторчує уха, непорушливо приляг до снігу, перемінений цілий у слух. Долетіли до нього рідні слова. Він завмер, слухає. Тепер слово вже можна розуміти, вітер сильнійше доносить голос. І вістун чує: ...„нене рідна, нене старенька, як же ти се зносиш!...”

Степанови вдарила кров до голови, щось стиснуло за серце, підняло груди. Він не видержав, забув ся, вибухнув: „Братїку, таж я також...” — „Ей, Австрієць, палї!” — трах, тарах, тарах, залопотїв лїс, а відгомін відбив ся кілька разів від острих скель.

Стежа лежала дальше, не сьміючи стріляти, щоб не застрілити свого вістуна; ждала його приказів. Він не надходив. Його заступник підповз близше. Недалеко перед ворожою розстрільною лежав Степан, над ним спинив ся його ворог, може вбийник. Вістун прощав ясний сьвіт, крайок синяви неба, блискучо тремтячі галузки ялиць. Над ним стояв його брат, тепер ворог, може вбийник, а той шепотїв йому: „мамо, нене, прощай...”

Ворог схилив ся й замкнув йому очи.

Микола Опока.

3 0112 115325612

„РУСЬКИЙ ШТУКАР“

ДУЖЕ ЦІКАВА І ЗАБАВНА КНИЖКА,

яка містить в собі 212 штук, фиґлів і жартів, пригожих до розвеселеня товариства, гостий, читальників, другів і т. д. В книжці тій подає ся наука як ті штуки виконати, щоб вони були задивляючими. Хто спритний, може доказувати чудес таним коштом і бути героєм забави, а товариство найде милу розривку і пожиточно переведе вільний від праці час.

Замовленя і гроші посилайте до:

„S V O B O D A“

83 Grand Str., Jersey City, N. J.

„СВЕКРУХА“

Комедія в 3-ох діях Льва Лопатинського.

Ся штука надаєсь для аматорських вистав. У нїй виступає лиш сїм осіб.

ЦІНА ЗА 7 ПРИМІРНИКІВ

враз з пересилкою $1.50. Поодиноко 25 цнт.

Замовляйте:

„S V O B O D A“

83 Grand St., Jersey City, N. J.